

РЕЦЕНЗІЯ
НА МОНОГРАФІЮ ДОЦЕНТА КАФЕДРИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ
ТА ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН ІНСТИТУТУ СЗР УКРАЇНИ, КАНДИДАТА
ЮРИДИЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТА ПРОЩАЄВА В.В. НА ТЕМУ
«РОЗВІДУВАЛЬНІ ОРГАНИ ЯК ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИКО-
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ»

Від часу проголошення незалежності в Україні швидкими темпами почала розвиватися наука порівняльного правознавства, або юридична компаративістика. Тема монографії, яку обрав автор, яскраво засвідчує розширення меж застосування порівняльно-правового методу на дуже специфічну сферу державної діяльності, пов'язану із функціонуванням розвідувальних органів.

Оскільки порівняльне пізнання може відбуватися через зіставлення законодавчих систем декількох держав, тому тему монографії сформульовано коректно і в межах предметного поля порівняльного правознавства.

У вступі до монографії дуже слушною є думка автора про те, що юридична компаративістика у сфері розвідувальної діяльності як наукове явище є актуальним напрямом у науково-дослідній роботі, який лише віднедавна почав існувати, але в майбутньому матиме широкі перспективи.

Отже, в монографічному дослідженні автор з позицій юридичної компаративістики шляхом порівняння законодавства провідних країн світу, починаючи від конституційних норм і завершуючи відкритими відомчими нормативно-правовими актами, проаналізував правову основу організації і діяльності розвідувальних органів, дослідив генезу становлення та розвитку правових засад їх функціонування, розкрив особливості визначення правовими приписами призначення, цілей, принципів, завдань, функцій та повноважень органів зовнішньої розвідки, правовий та соціальний статус їх співробітників та осіб, що сприяють діяльності розвідки, контролю і нагляду за розвідкою з боку державних структур та громадськості.

За допомогою історичного методу на прикладі законодавства двох сусідніх з Україною держав в монографії вдалося дослідити й обґрунтовано виокремити основні етапи і тенденції розвитку правового регулювання організації та діяльності органів зовнішньої розвідки.

Крім зіставлення правових приписів з чинних в державах нормативно-правових актів, автор на підставі аналізу численних наукових та нормативних джерел зробив спробу окреслити коло концептуальних засад і теоретичних настанов, які законодавці заклали в підвалини правового регулювання діяльності своїх розвідувальних органів.

До основних концептуальних аспектів автор правильно зарахував:

- усвідомлення керівництвом держав, які прийшли до влади, необхідності провадження розвідувальної діяльності, а також її основних цілей і напрямів;
- визначення доцільної (необхідної) кількості розвідувальних органів, що може гарантувати адекватне та своєчасне реагування на загрозливі виклики ззовні;
- застосування механізму конституційно-правового регулювання організації і діяльності розвідувальних органів як державних органів;
- визначення місця і ролі органів зовнішньої розвідки в системі сил забезпечення безпеки держави;
- визначення керівництва та управління у сфері розвідувальної діяльності через співвідношення категорій «суб'єкти зовнішньої розвідки» і «розвідувальні служби», «загальне керівництво» і «безпосереднє управління»;

- визначення сфер діяльності для кожного органу зовнішньої розвідки та критеріїв їх розмежування;
- розумне та часткове розкриття в законодавстві методів і засобів розвідувальної діяльності з урахуванням правових положень щодо охорони державної таємниці;
- визначення напрямів контролю за діяльністю розвідки та її зв'язку з громадськістю;
- визначення принципів та форм взаємодії органів зовнішньої розвідки між собою, з розвідувальними і контррозвідувальними службами іноземних держав, а також взаємовідносин з органами державної влади, підприємствами, установами й організаціями.

У монографічному дослідженні автор обґрунтовано виокремив основні теоретичні аспекти, що відображають теорію розвідувальної діяльності та які необхідно визначати правовою нормою у відкритому законодавстві будь-якої держави, а саме:

- зміст та співвідношення категорій і понять, що відображають сферу розвідувальної діяльності у державі (спеціальні служби, розвідка, зовнішня розвідка, розвідувальні служби, розвідувальна діяльність, розвідувальна інформація тощо);
- співвідношення розвідувальної та правоохоронної діяльності, оскільки вони обидві зачіпають конституційні права й свободи людини і громадянина;
- сили й засоби для здійснення розвідувальної діяльності, їхню відмінність від сил і засобів контррозвідувальних та правоохоронних органів;
- шляхи подолання суперечності між таємним характером діяльності розвідувальних органів та необхідністю демократичного контролю над ними з боку громадськості;
- межі повноважень розвідувальних органів, що підлягають законодавчому визначенню.

Особливу увагу у монографії (у четвертому розділі) приділено вдосконаленню законодавства України у сфері розвідувальної діяльності на підставі виявлених за результатами наукового дослідження позитивних і негативних аспектів у практиці законотворення іноземних законодавців у цій специфічній сфері. Це засвідчує практичне значення монографічного дослідження.

Висновки, які зробив у монографії автор, у цілому відповідають результатам наукового дослідження. Вони сформульовані в межах основної наукової гіпотези, що з моменту прийняття законів про зовнішню розвідку в багатьох країнах світу завершується шлях трансформації розвідувальної діяльності в самостійний вид державної діяльності. Але чинні законодавчі акти деяких країн мають ознаки усталеності, статичності та консервативності, тому відчутно відстають від проголошених в концепціях або стратегіях національної безпеки, які були прийняті на законодавчому рівні після законів про розвідку, нових пріоритетів та подальших напрямів розвитку як самих держав, так й їх розвідувальних органів. Сучасні виклики й загрози, які сформульовані у вищезазначених документах, неодмінно спричиняють високу потребу в результатах розвідувальної діяльності. Тому, як правильно зазначає автор, найближчим часом слід очікувати прийняття нових нормативно-правових актів про діяльність органів зовнішньої розвідки, особливо в країнах пострадянського простору.

Безумовно, у монографічному дослідженні Процаєва В. В. є такі положення, що відображають авторське бачення розв'язання тієї або іншої проблеми, окремі з яких потребують більш ґрунтовного дослідження і подальшого розвитку в його науковій діяльності.

Серед основних побажань можна рекомендувати автору наступне:

- у вступі до монографії посилити аргументацію стосовно необхідності порівняльного аналізу функціонування розвідувальних органів за законодавством різних країн світу;

- висловити та обґрунтувати думку про причини відсутності у законодавстві деяких держав правових приписів щодо контролю над діяльністю розвідувальних органів з боку судових органів;

- здійснити редакційну правку декількох висновків за результатами монографічного дослідження.

Проте зазначені побажання не впливають на загальну позитивну оцінку монографії Процаєва В. В. на тему «Розвідувальні органи як органи державної влади: теоретико-методологічний аспект», яка є завершеною науковою працею, відповідає вимогам, що висуваються до монографічних досліджень, і заслуговує рекомендації до опублікування.

Головко Олександр Миколайович,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України, завідувач
кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського
національного університету імені В.Н. Каразіна